

скрут. Вітчизняна система соціальної роботи має переконливо довести свою спроможність бути корисною суспільству в ті важкі часи, які нині переживає Україна.

Для того, щоб соціальна робота в нашій державі була ефективною, її суб'єкти мають швидко реагувати на суспільні зміни, орієнтуватися в ситуації, що склалася, добре розумітися на причинах того, що відбувається, прогнозувати можливі наслідки розвитку подій, а також пропонувати креативні, іноді нестандартні, але з правового погляду обґрунтовані шляхи долання труднощів і проблем. Ось чому науковці, викладачі, професіонали – всі ті, хто певною мірою залучені до процесу підготовки та становлення соціальних працівників, управління соціальною роботою, розвитку її теоретико-практичних засад, мають мобілізувати власні зусилля задля підготовки матеріалів, що допоможуть фахівцям удосконалювати їх діяльність, вдало реагувати на запити суспільства, а також дієво організувати та на високому рівні надавати соціальні послуги.

Список використаних джерел

1. Давидюк О. О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників [Електронний ресурс] / О. О. Давидюк. – Режим доступу : <https://docs.google.com/document/d/1mMOTPolIAr6mkLKwZITa0fVGIXPIxaOHuDA3qWpm9Yk/edit?pli=>.
2. Леонтьев Д. А. Тест жизнестойкости / Д. А. Леонтьев, Е. И. Рассказова. – М. : Смысл, 2006. – 63 с.
3. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2006. – 352 с.
4. Проблемы психологической безопасности / отв. ред. А. Л. Журавлев, Н. В. Тарабарина. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2012. – 440 с.
5. Уханова Н. С. Інформаційно-психологічна безпека особистості суспільства та держави / Н. С. Уханова // Правова інформатика. – 2013. – № 3 (39). – С. 91-94.
6. United Nations Development Programmer (UNDP). Human Development Report 1994: New Dimensions of Human Security. – New York : UNDP, 1994. – 289 p.

УДК 159.923.2

Т.В. Мазур, канд. психол. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ВЗАЄМОЗУМОВЛЕНІСТЬ ФЕНОМЕНІВ ЕГО-ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ

Стаття присвячена проблемі особистісної зрілості та еґо-ідентичності. Розглянуто особистісну зрілість як динаміку розвитку еґо-ідентичності в період нормативної кризи розвитку особистості.

Ключові слова: еґо-ідентичність, особистісна зрілість, вікові новоутворення, кризи розвитку особистості.

Статья посвящена проблеме личностной зрелости и эго-идентичности. Рассмотрено личностную зрелость как динамику развития эго-идентичности в период нормативного кризиса развития личности.

Ключевые слова: эго-идентичность, личностная зрелость, возрастные новообразования, кризисы развития личности.

Paper is devoted to personal maturity and ego-identity. The author examines the personal maturity as the dynamics of the ego-identity crisis between normative personality development.

Key words: personal maturity, crises of personality development, social identification.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. За визнанням багатьох авторів у психологічній науці особистісна зрілість

є найбільш важливою і водночас найбільш складною з усіх аспектів зрілості. Разом з тим аналіз наявних уявлень про феномен зрілості дозволяє виявити множинність підходів до її розуміння і, як наслідок, для пояснення використовуються різні системи психологічних понять і категорій. У межах однієї парадигми конструкт зрілості може відноситися до рівня індивіда, особистості, суб'єкта діяльності та індивідуальності, а в іншому випадку дослідник може мати на увазі інтелектуальну, емоційну або соціальну зрілість. Подібна диференціація уявлень про зрілість особистості породжує потребу в пошуку узагальнених підстав для розуміння й опису цього феномена.

Актуальність вивчення проблеми формування і розвитку зрілої особистості зумовлена не тільки потребами науки, а й вимогами життя. Реалії буття сучасної людини характеризуються динамічністю і стрімкістю перетворень у всіх сферах життя. Суспільство висуває підвищені вимоги до особистості, очікуючи від дорослої людини активності, самостійності, незалежності та особистої відповідальності, конструювання персональної системи цінностей та ідентичності.

Таким чином, вирішення проблеми розуміння сутнісних особливостей, структури, механізмів та умов формування зрілої особистості дозволить сприяти розвитку суспільства в цілому, оскільки тільки зріла особистість здатна творити гармонійний і зрілий світ навколо себе.

Мета дослідження. У статті зроблена спроба узагальнити наявні в психології уявлення про особистісну зрілість, визначити поняття особистісної зрілості з погляду уявлень про динаміку еґо-ідентичності в нормативних кризах розвитку особистості дорослої людини та обґрунтувати роль еґо-ідентичності у формуванні особистісної зрілості.

Виклад основного матеріалу. Для інтеграції науково-психологічних уявлень про феномен особистісної зрілості прийнято спиратися на методологію системного підходу і розглядати предмет дослідження комплексно і цілісно [2; 5;11]. Уявлення про феномен особистісної зрілості можна узагальнити згідно з принципами системного опису психологічних явищ у декількох положеннях: структура (зміст і взаємозв'язки між елементами), функція (функціональне призначення) і властивості особистісної зрілості.

Структура особистісної зрілості. Аналіз змісту, яким наповнюється конструкт особистісної зрілості сучасними авторами, дозволяє говорити про ключові елементи – складові особистісної зрілості:

- сформованість мотиваційно-потребової та ціннісно-сислової сфер особистості, в яких на вершині їх ієрархії перебувають вищі духовні, загальнолюдські та культурні потреби і цінності;
- автономія, незалежність, самостійність і відповідальність;
- саморегуляція, самодетермінація і самовизначення особистості та здатність до їх реалізації;
- самопізнання, самореалізація, самоактуалізація, саморозвиток, самовдосконалення і здатність їх реалізації;
- самотрансценденція і здатність до її реалізації.

Серед компонентів особистісної зрілості прийнято виділяти активність та ініціативність особистості; сформовану Я-концепцію і самосвідомість; високий рівень рефлексії; емпатію і позитивне ставлення до світу; ідентичність; задоволеність життям; довіру со-

бі тощо. Важливо зазначити, що виділені особистісні особливості, є центральними складовими різних видів зрілості (власне особистісної, соціальної, когнітивної, емоційної і т. ін.). Іншими словами, можна вважати, що різні види зрілості мають один і той же особистісний «субстрат». Так, наприклад, відповідальність розглядається як критерій емоційної зрілості і проявляється у вигляді усвідомлення власних почуттів і прийняття за них відповідальності [12], в когнітивній зрілості вона представлена навичками незалежного прийняття рішень [10], у структурі соціальної зрілості відповідальність проявляється як здатність до самостійних вчинків, прийняття відповідальності за наслідки своєї поведінки [2].

При цьому склад ключових елементів особистісної зрілості неоднорідний: у ньому наявні два види змінних – власне компоненти особистості, за ступенем сформованості яких судять про її зрілість (Я-концепція, ціннісно-смилова сфера тощо), та узагальнені властивості особистості, які можна назвати способами самовираження і самоздійснення особистості – автономія, незалежність, відповідальність, активність і т. ін. Найбільш узагальненими властивостями особистості, що визначають особистісну зрілість, є здатність до саморегуляції, самоактуалізації, самотрансценденції, які разом утворюють інтегральну здатність особистості до самоорганізації. Очевидно, що між цими двома наборами змінних є тісний взаємозв'язок. Можна припустити, що способи самовираження і самоздійснення особистості залежать від рівня сформованості відповідних особистісних структур. Так, здатність до самодетермінації проявляється у здатності особистості бути автономною, приймати незалежні рішення, що, у свою чергу, обумовлено ступенем зрілості внутрішніх джерел мотивації, тобто відповідних потреб і цінностей, а також сформованістю інструментів оволодіння своєю поведінкою, наприклад, рівнем розвитку рефлексії, самоконтролю і т. ін.

Функції особистісної зрілості. Під функціями особистісної зрілості будемо мати на увазі особливі форми активності зрілої особистості до себе і до навколишнього світу, нові особистісні можливості, що народжуються з досягненням людиною особистісної зрілості і реалізуються в різноманітних відносинах.

Завдання виявлення функціональної ролі особистісної зрілості вимагає звернення до тих форм активності людини, які описуються як інтегральні способи самовираження зрілої особистості: здатність до саморегуляції, саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації, самовираження, самовизначення, самодетермінації, самотрансценденції. Перераховані здібності можна назвати інтегральними функціональними властивостями особистості, тобто системними властивостями, які виникають у результаті інтеграції окремих властивостей, здібностей і якостей, що забезпечують реалізацію людини як особистості.

Таким чином, розуміння особистості як нової, культурно обумовленої якості людини (у порівнянні з індивідуальними властивостями), що виникає у зв'язку з появою здатності до самоорганізації, дозволяє визначити особистісну зрілість (з погляду її функціонального призначення) як якість, яка забезпечує особистості можливість найбільш повної та ефективної реалізації її функцій.

Властивості особистісної зрілості. Зазвичай зрілість як психологічний конструкт наділяється властивостями множинності, інтегрованості, цілісності, динамічності, неза-

вершеності, неповноти розвитку та гетерохронності розвитку, незалежно від уявлень дослідників про методологію вивчення, форми та структури зрілості.

Множинність зрілості визначається великою кількістю її видів і форм. В.М. Русалов спеціально ставить запитання про одиничність або множинність психологічної зрілості, надаючи перевагу множинності, допускаючи в той же час можливість розроблення єдиної сумарної концепції зрілості. Однак подібне рішення стає можливим тільки після правильного визначення і вимірювання кожної характеристики зрілості окремо [6]. Аналогічні завдання в дослідженні зрілості розглядаються і в роботі О.О. Сергієнко [8].

Множинність різних видів зрілості, її окремих компонентів, а також зв'язків між ними приводить до виникнення таких властивостей зрілості, як складність і ієрархічність.

Крім того, різні сторони особистості і відповідні види зрілості формуються і досягають свого оптимуму в різний час, чим обумовлена гетерохронність розвитку особистісної зрілості.

Явище гетерохронності є основоположним з погляду акмеологічного підходу до розуміння процесів формування і розвитку зрілої особистості. Про дію законів гетерохронності, яким підкоряються всі види зрілості, згадується ще у працях Б.Г. Ананьєва: «Формування зрілості людини як індивіда (фізична зрілість), особистості (громадянська), суб'єкта пізнання (розумова зрілість) і праці (працездатність) у часі не збігається, і подібна гетерохронність зрілості зберігається у всіх формаціях» [1, с. 90].

Такі властивості зрілості, як інтегрованість і цілісність, що пов'язані з функцією самоорганізації, позначаються, коли мова йде про характеристики зрілої особистості. Крім того, уявлення про цілісність є основоположним в уявленнях про інтегративну зрілість людини [2; 9]. За П.М. Якобсоном, «зріла особистість характеризується добре інтегрованою, цілісною психологічною організацією, єдністю якої забезпечується єдністю мінливих, але досить значних життєвих цілей» [14].

У сучасних дослідженнях також виразно виявляється прагнення до пошуку інтегративних характеристик зрілості. Так, на думку Є.О. Сергієнко, важливим критерієм сформованої соціальної зрілості особистості є ступінь інтегрованості її елементів [8]. В.В. Столін визначає інтегративну зрілість як «особливий вид категорії», яка являє собою системно-цілісну, змістовно-смыслову єдність особистісних, академічних і соціальних якостей студента-випускника, що розвивається в соціально-педагогічному освітньому процесі, і забезпечує йому успішну самореалізацію у професійній діяльності, соціалізацію та гармонізацію з навколишнім середовищем» [10]. М.Ю. Семенов характеризує зрілу особистість як «сформовану стійку єдність особистісних рис і ціннісних орієнтацій» [7].

Таким чином, цілісність і інтегрованість є базовими властивостями зрілої особистості, але слід звернути увагу, що ці властивості, як правило, лише декларуються. Залишається невизначеним, чим обумовлена цілісність та інтегрованість зрілої особистості, оскільки не описані умови і механізми процесу інтеграції.

Динамічність, принципова незавершеність і неповнота розвитку – взаємопов'язані властивості зрілості, що акцентується багатьма дослідниками, які розглядають зрілість як процесуальну, а не результативну характеристику особистості. Наприклад, за В.М. Русаловим, акмеологічна зрілість (яка включає в себе моральну, соціальну, особистісну, інтелектуальну, духовну, громадянську, професійну зрілість) після досягнен-

ня вершин продовжує збільшуватися, досягати нових вершин [6]. А.А. Реан висловлює думку про принципову незавершеність і неповноту розвитку, при цьому процес формування соціальної зрілості особистості він відносить до процесів з невизначеним підсумком, хоча цей процес і відбувається з певною метою та безперервно протягом усього онтогенезу людини. При цьому зазначену незавершеність і неповноту розвитку А.А. Реан схильний інтерпретувати як підставу нескінченності і необмеженості саморозвитку особистості [5]. У психологічній науці відбувалися зміни трактувань поняття «акме» – від розуміння акме як максимальної зрілості до розгляду акме як точки на безперервній кривій. Так, О.О. Бодальов зазначав, що акме – багатовимірний стан людини, який ніколи не є статичним утворенням, навпаки, відрізняється більшою чи меншою варіативністю і мінливістю [2]. К. Роджерс робив аналогічне зауваження, згідно з яким повноцінно функціонуюча особистість (тобто зріла особистість) можлива тільки як процес, як людина, що постійно змінюється [11]. Однак поки що не залишається вирішеним питання про причини і конкретні механізми, які визначають здатність особистості до досягнення нових вершин. Крім того, аналіз наукових публікацій з проблеми особистісної зрілості дозволив виявити безліч питань, які не знайшли свого відображення в межах наявних теорій і концепцій.

Н.Є. Харламенкова розуміє під психологічною зрілістю особистості здатність людини до здійснення спонтанної поведінки, що поряд зі ступенем інтеріоризації етичних цінностей, внутрішньої спрямованості мотивації і узгодженим з нею контролем поведінки визначається і рівнем інтеграції ідентичності [12].

Особливо виразно розуміння ідентичності як показника особистісної зрілості відбилося в концепції психосоціальної зрілості Greenberger and Sorensen [15; 16]. Згідно з цією моделлю стабільне почуття ідентичності є однією з характеристик особистісного компонента психосоціальної зрілості поряд з упевненістю у своїх силах і професійною спрямованістю. Дослідники, які працюють у напрямку цієї концепції [17; 18], використовують методи, спрямовані на виявлення особливостей его-ідентичності для оцінювання психологічної зрілості в юності.

У працях В.А. Петровського, О.О. Сергієнко, О.І. Солдатової конструкти особистісної зрілості та ідентичності, кажучи метафоричною мовою, «зустрічаються» на території «суб'єкта». Властивість «суб'єктності» є для них спільним інтегралом, оскільки показники розвитку людини як суб'єкта – цілісність, єдність, формування внутрішніх джерел мотивації, здатність до саморозвитку і самоорганізації та ін. – є критеріями особистісної зрілості і в той же час результатом інтегративної роботи ідентичності [10]. Не випадково, на думку В.А. Петровського, поняття ідентичності у Е. Еріксона еквівалентне суб'єктності [4]. Однак говорити про встановлення ясних і точних взаємозв'язків між феноменами особистісної зрілості і его-ідентичності не доводиться.

Є безліч непрямих свідчень, які дозволяють припускати про наявність спільності природи і спрямованості процесів зрілості та ідентичності. Слід констатувати, що залишається недослідженим питання про співвідношення цих психологічних конструктів і відповідних особистісних феноменів. Не визначено, де знаходиться розділова точка, яка відокремлює процеси і стани ідентичності від процесів і властивостей особистісної зрілості. Не прояснені ті особливості, які є загальними конструктами для зрілості та ідентичності, не визначені механізми їх взаємозв'язку.

Его-ідентичність – це глибинна особистісна структура, яка виконує регулюючу, управляючу та оцінювальну функції з метою збереження тотожності себе, безперервності й інтегративності особистості дорослої людини.

Его-ідентичність, що розуміється як процес рефлексії особистістю власних змін, актуалізується в нормативних кризах розвитку дорослої людини. Динаміка его-ідентичності пов'язана з динамікою нормативної кризи. На підставі результатів теоретичного та емпіричного досліджень О.Л. Солдатова визначає відповідність між фазами нормативної кризи і певними статусами его-ідентичності. У дебюті кризи виникає его-ідентичність, яка задається новою соціальною ситуацією, зовнішніми зразками та ідеальною формою; в апогеї кризи – розмита або дифузна; в завершенні кризи – автономна або досягнута его-ідентичність; для стабільних періодів розвитку характерний мораторій у пошуку его-ідентичності.

Згідно з положеннями О.Л. Солдатової ті особистісні перетворення, що відбуваються під час нормативної кризи, приводять до появи нової системної якості особистості, яка виникає внаслідок інтеграції вікових новоутворень у структурі особистості та вироблення нового ставлення до себе. Це системна якість являє собою психологічну готовність до переходу на наступний етап розвитку [9].

Грунтуючись на положеннях концепції О.Л. Солдатової, уточнимо, що психологічну готовність слід розуміти як досягнення дорослою людиною особистісної зрілості, яка визначається рефлексивними процесами, спрямованими на усвідомлення і прийняття себе нового, тобто процесами формування его-ідентичності.

Таким чином, его-ідентичність, що виконує інтегруючу функцію, і сам факт наявності нормативної кризи є необхідними умовами формування зрілості особистості. Особистісна зрілість – це не просто певний рівень розвитку ціннісно-сислової системи особистості, відповідальності, автономії, тобто ті вікові новоутворення, які сформувалися на попередньому стабільному періоді розвитку і визначають можливість і напрямки самоактуалізації, самореалізації у подальшому житті. Особистісна зрілість – це ще і здатність особистості до самоорганізації, що виникає внаслідок прийняття (інтеріоризації) та інтеграції нових цінностей, смислів і цілей свого життя.

Розвиток особистісної зрілості, опосередкований розвитком его-ідентичності, нелінійний і нерівномірний. Динаміка формування его-ідентичності в нормативних кризах визначає динаміку формування особистісної зрілості. Тому зрілість можна розглядати як обернений стан, у нормативній кризі розвитку вона може знижуватися, бути втраченою і знову придбаною, тобто її розвиток може відбуватися як у прогресивному, так і у регресивному напрямку.

У передкритичній фазі нормативної кризи виникає его-ідентичність, для якої характерним є відкриття нової ідеальної форми розвитку, і у зв'язку з цим фіксація на нових цінностях і сенсах, заперечення колишніх цілей, відчуття своєї граничної незалежності й автономії та здатності керувати процесом життя. В апогеї кризи відбувається дифузія цінностей, цілей, смислів, часової визначеності, пошук і ревізія основних орієнтирів і способів реалізації життя. У фазі виходу з кризи людина, що досягла ідентичності, пройшовши шлях самосвідомості, остаточно формує систему особистісно значущих цілей, цінностей і переконань і відповідно ним структурує своє життя. Людям з досягнутою ідентичністю властиве почуття глобальної довіри, стабільності, оптимізм

відносно майбутнього. Власні цілі, цінності та переконання людина переживає як особистісно значущі і вони забезпечують їй відчуття спрямованості та свідомості життя.

Сутнісні особливості особистісної зрілості визначаються не тільки динамікою нормативної кризи, структура особистісної зрілості змінюється на різних етапах розвитку дорослої людини. На кожному віковому етапі особистість вирішує свої завдання, що визначаються тим уявленням про вік, яке склалося в цій культурі і цьому суспільстві. Перехід на наступний етап розвитку неможливий без формування психологічної готовності до переходу, яка, в свою чергу, визначається виникненням нових можливостей особистості, формуванням необхідних внутрішньоособистісних новоутворень, зміст яких різний на різних етапах розвитку.

Проте виникнення новоутворень є необхідною, але недостатньою умовою формування особистісної зрілості, оскільки вікові новоутворення являють собою окремі, не включені в систему особистості властивості. Особистісна зрілість неможлива без інтеграції вікових новоутворень у структуру особистості. Цю інтегруючу функцію виконують у процесі нормативної кризи рефлексивні процеси самоототожнення, прийняття себе нового, тобто его-ідентичність. Результатом інтеграції є виникнення нової системної якості особистості – особистісної зрілості, для якої его-ідентичність є системоутворюючим фактором.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, поняття особистісної зрілості може бути розширене за рахунок оновленого розуміння з позицій концепції его-ідентичності: особистісна зрілість – це системна якість особистості, що виникає до кінця нормативної кризи внаслідок інтеграції вікових новоутворень у структуру особистості та вироблення нового ставлення до себе, яке характеризується ознаками цілісності, динамічності, принципової незавершеності розвитку та обумовлюють збереження і вдосконалення здатності особистості до найбільш повної реалізації її функцій у процесі вікового розвитку. Особистісна зрілість визначає виникнення психологічної готовності до переходу на наступний етап розвитку. Зміст особистісної зрілості зумовлено віковими завданнями розвитку. Необхідною умовою формування особистісної зрілості є рефлексивні процеси самоототожнення, прийняття себе нового. Іншими словами, процеси формування его-ідентичності виступають у ролі системоутворюючих підстав для особистісної зрілості.

Список використаних джерел

1. *Ананьев Б. Г.* Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2001. – 288 с.
2. *Бодалев А. А.* Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения / А. А. Бодалев. – М. : Флинта ; Наука, 1998. – 168 с.
3. *Выготский Л. С.* Психология / Л. С. Выготский. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с.
4. *Петровский В. А.* Феномены субъектности в развитии личности / В. А. Петровский ; Международный ин-т «Открытое общество», Самар. фил., Самар. гос. ун-т. – Самара : б. и., 1997. – 102 с.
5. *Реан А. А.* Психологические проблемы акмеологии. Акмеология личности / А. А. Реан // Психологический журнал. – 2000. – № 3. – С. 88-95.
6. *Русалов В. М.* Психологическая зрелость: единая или множественная характеристика? / В. М. Русалов // Психологический журнал. – 2006. – № 5. – С. 83-91.
7. *Семенов М. Ю.* Особенности отношения к деньгам у людей с разным уровнем личностной зрелости : дис. ... канд. психол. наук / М. Ю. Семенов. – Ярославль, 2004. – 178 с.

8. *Сергиенко Е. А.* Зрелість: молярний или модулярний підхід? / Е. А. Сергиенко // Феномен и категория зрелости в психологии / отв. ред. А. Л. Журавлев, Е. А. Сергиенко. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2007. – С. 13-28.
9. *Солдатова Е. Л.* Психология нормативных кризисов взрослости : монография / Е. Л. Солдатова. – Челябинск : Изд-во ЮУрГУ, 2005. – 281 с.
10. *Столин В. В.* Самосознание личности / В. В. Столин. – М. : Издательство Московского университета, 1983. – 284 с.
11. *Фрейдджер Р.* Личность: теории, эксперименты, упражнения / Р. Фрейдджер, Д. Фейдимен. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 864 с.
12. *Харламенкова Н. Е.* Спонтанность и контроль в зрелых личностных отношениях / Н. Е. Харламенкова // Феномен и категория зрелости в психологии / отв. ред. А. Л. Журавлев, Е. А. Сергиенко. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2007. – С. 128-148.
13. *Чудина Е. А.* Эмоциональная зрелость личности: определение понятия и выделение критериев / Е. А. Чудина // Личность и проблемы развития: сборник работ молодых ученых / отв. ред. Е. А. Чудина. – М. : Изд-во Института психологии РАН, 2003. – 127 с.
14. *Якобсон П. М.* Психологические компоненты и критерии становления зрелой личности / П. М. Якобсон // Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб. : Питер, 2000. – 480 с.
15. *Greenberger E.* The Measurement and Structure of Psychosocial Maturity / E. Greenberger, R. Josselson, C. Knerr, B. Knelt // Journal of Youth and Adolescence. – Vol. 4. – No. 2. – 1975. – P. 128-141.
16. *Greenberger E.* Toward a Concept of Psychosocial Maturity / E. Greenberger, B. Sorensen // Journal of Youth and Adolescence. – Vol. 3. – No. 4. – 1974. – P. 329-352.
17. *Josselson R.* Phenomenological aspects of psychosocial maturity in adolescence. Part I. Boys / R. Josselson, E. Greenberger, D. McConochie // Journal of Youth and Adolescence. – No. 6. – 1977a. – P. 25-55.
18. *Josselson R.* Phenomenological aspects of psychosocial maturity in adolescence. Part II. Girls / R. Josselson, E. Greenberger, D. McConochie // Journal of Youth and Adolescence. – No. 6. – 1977b. – P. 145-167.

УДК 159.923:316.6.

В.М. Федоренко, канд. соціол. наук

Т.В. Мазур, канд. психол. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО ВЕРБАЛЬНОГО ВПЛИВУ

Проаналізовано проблеми соціально-психологічних передумов стійкості особистості до вербального впливу. Показано умови високої сприйнятливості особистості до інформаційного впливу, обґрунтовано необхідність емпіричного вивчення соціально-психологічних факторів і механізмів формування стійкості до вербального впливу.

Ключові слова: вербальний вплив, схильність до психологічного впливу, фрустрація, установки.

Проанализировано проблемы социально-психологических предпосылок устойчивости личности к вербальному влиянию. Показано условия высокой восприимчивости личности к информационному воздействию, обосновано необходимость эмпирического изучения социально-психологических факторов и механизмов формирования устойчивости к различным видам вербального влияния.

Ключевые слова: вербальное влияние, подверженность психологическому влиянию, фрустрация, установки.